

HBT-analízis az LHC CMS kísérletben

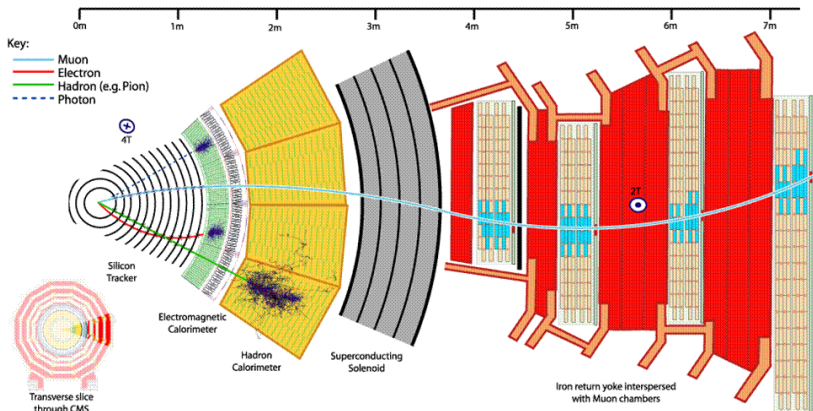
Csengeri Kamilla
Témavezető: Csanád Máté

ELTE TTK Atomfizikai Tanszék

2024. szeptember 3.

- femtométer ($\approx 10^{-15}$ m) skálájú folyamatok
- HBT-jelenség: intenzitások közötti korrelációk
- csillagászatban $\rightarrow$ csillagok átmérője az intenzitás korrelációikból
- részecskefizika $\rightarrow$ pionok intenzitáskorrelációja $\rightarrow$ forrás mérete $\rightarrow$ QGP vizsgálata
- Bose–Einstein-szimmetria miatt van $\rightarrow$ Bose–Einstein-korrelációk
- eredmények: [CMS] A. Tumasyan és tsai. “Two-particle Bose-Einstein correlations and their Lévy parameters in PbPb collisions at $\sqrt{s_{NN}}=5.02$ TeV” (2024), Phys. Rev. C 109, nuc1-ex/2306.11574 (2018-as PbPb $\sqrt{s_{NN}}=5,02$ TeV nukleononkénti energiájú ólóm-ólóm ütközések adatai)

A CMS kísérlet

1. ábra. A CMS detektorrendszer vázlatos rajza ([CMS] “Overview of CMS Physics Goals and Detector”, (2008))

A korrelációs függvény és a Lévy-típusú forrás

- a kétrészecske Bose–Einstein-korrelációs függvény:

$$C_2(p_1, p_2) = \frac{N_2(p_1, p_2)}{N_1(p_1)N_1(p_2)} \quad (1)$$

- p_1, p_2 : részecskék négyesimpulzusa
- $N_2(p_1, p_2)$: kétrészecske invariáns impulzuseloszlás
- $N_1(p_1), N_1(p_2)$: egyrészecske invariáns impulzuseloszlás
- Lévy-eloszlás: $\mathcal{L}(\alpha, r, R) = \frac{1}{2\pi} \int e^{iqr} e^{-\frac{1}{2}|qR|^\alpha} dq$
- Lévy-típusú forrás $\rightarrow$ feltételezzük, hogy a korrelációs függvény a következő alakban is felírható:

$$C_2(q) = 1 + \lambda e^{-|qR|^\alpha} \quad (2)$$

- R : Lévy-skálaparaméter, α : Lévy-stabilitási index, λ : korrelációs erősség

- „érdekes” események kiválogatása (pl. pontosan egy mag-mag ütközés)
- analízis pontosságának növelése (pl. $p_T > 0,5 \text{ GeV}/c$ vágás, detektor felbontása miatt)
- pálya $\rightarrow$ részecske által bejárt út $\rightarrow$ megfelelően van rekonstruálva? ($\rightarrow$ pl. nyomillesztés jósága legyen kellően nagy)
- a pár átlagos transzverz impulzusa (K_T), centralitás, töltés szerint osztályok („binek”)
  - $K_T = 0,5 - 1,9 \text{ GeV}/c$ között 24 osztály
  - 0-60% között 6 centralitás osztály
  - 2 töltésoosztály (++, --)

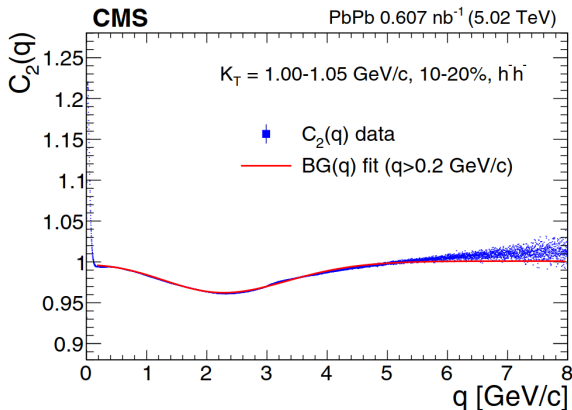
- $A(q)$: páreloszlás $\rightarrow$ azonos események ($\rightarrow q$ a Lorentz-invariáns relatív négyesimpulzus)
- $B(q)$: háttéreloszlás $\rightarrow$ különböző események, háttéreffektusok kiszűrése
- $C(q)$ e kettő normált hányadosa

$$C(q) = \frac{A(q) \int B(q) dq}{B(q) \int A(q) dq} \quad (3)$$

- minden aktuális eseményhez azonos multiplicitású kevert esemény
- ezekben az adott osztályú eseményminta random választott részecskéi vannak
- a részecskék páronként különböző eseményből származnak
- a háttéreloszlás részecskepárjai a kevert esemény párjaiból állnak elő

A korrelációs függvények illesztése

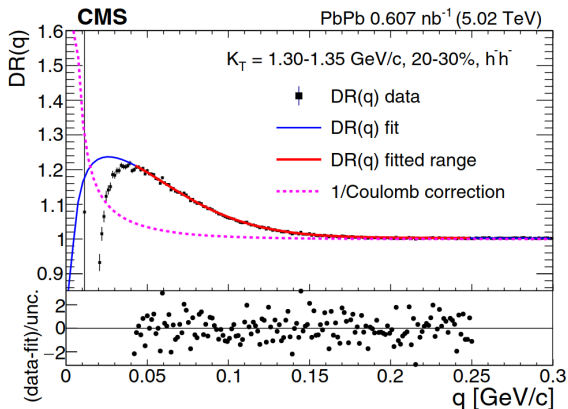
- további háttéreffektusok kiszűrése $\rightarrow$ háttérfüggvény illesztése
 $BG(q) = N(1 + \alpha_1 e^{-(qR_1)^2})(1 - \alpha_2 e^{-(qR_2)^2})$

2. ábra. A $C(q)$ korrelációs függvényre illesztett $BG(q)$ háttérfüggvény

A double-ratio korrelációs függvény

$$DR(q) = N[1 - \lambda + \lambda(1 + e^{-(qR)^\alpha})K_C](1 + \varepsilon q)$$

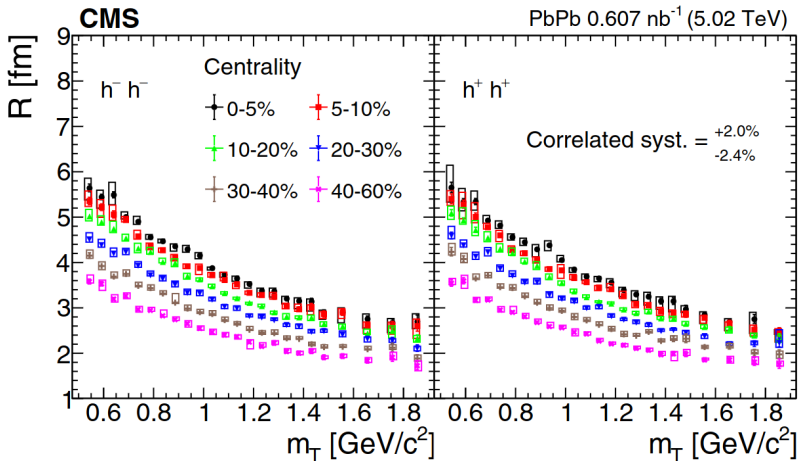

3. ábra. Az illesztett $DR(q)$ korrelációs függvény

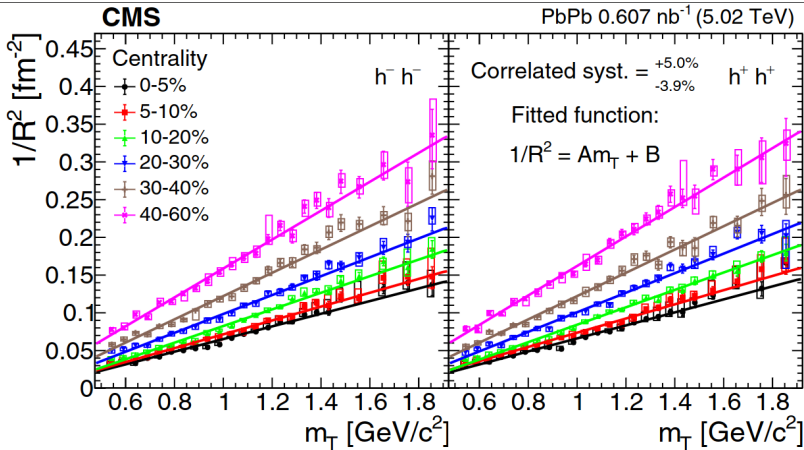

Lévy-skálaparaméter (R)

- forrás homogenitási hossza
- m_T függvényében csökken
- kevésbé centrális ütközésekre kisebb $\rightarrow$ geometriai interpretációt támasztja alá
- hidrodinamikai modell $\rightarrow 1/R^2 \propto m_T$
- $B \neq 0$ tengelymetszetű egyenes illesztése $\rightarrow$ tengelymetszet megadja a forrás mérete, ha $m_T = 0$

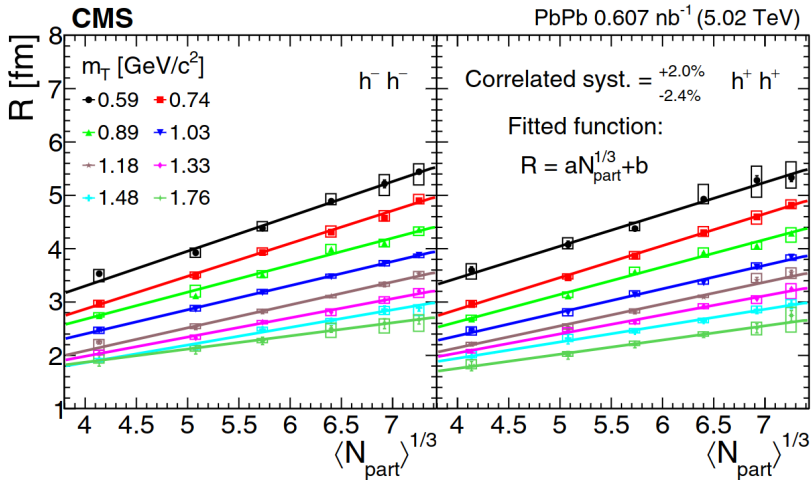
4. ábra. Az R Lévy-skálaparaméter negatív, illetve pozitív hadronpárokra

5. ábra. Az $1/R^2(m_T)$ függés

- R tényleg a forrás térbeli skáláját jellemzi?
- adott m_T mellett R az ütközésben résztvevő nukleonok számának függvényében (N_{part})
- N_{part} térfogatot jellemez $\rightarrow R(N_{\text{part}}^{1/3})$ függés
- várakozás: lineáris kapcsolat $B = 0$ tengelymetszettel (nulla térfogathoz nulla méret tartozzon)

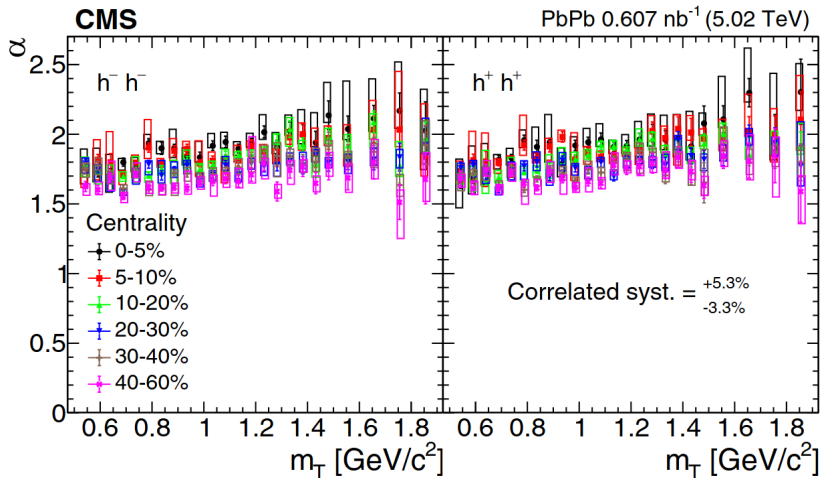
$R - N_{\text{part}}$ kapcsolat

6. ábra. Az $R(N_{\text{part}}^{1/3})$ függés negatív, illetve pozitív hadronpárokra

Lévy-stabilitási index (α)

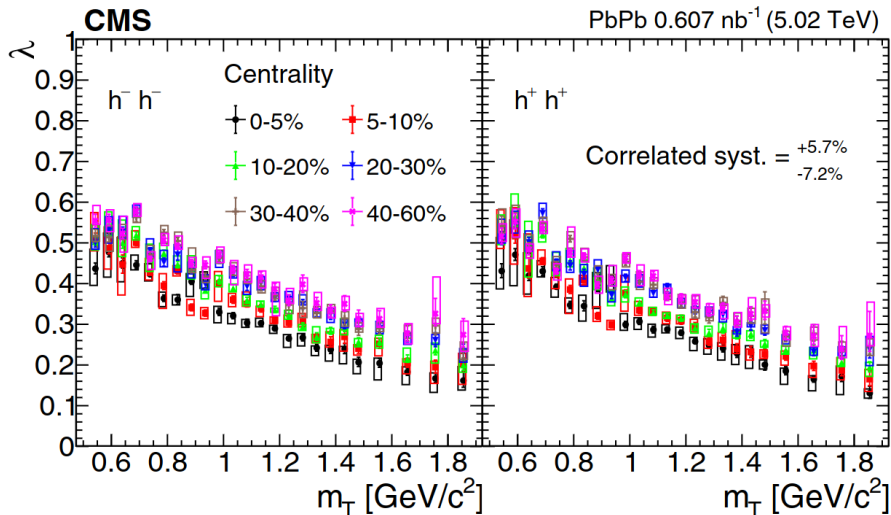
- egyértelmű centralitásfüggés, legcentrálisabb események $\alpha = 2$ -höz tendálnak (Gauss-szerű forrás)
- $1,6 < \alpha < 2 \rightarrow$ Lévy-eloszlással lehet leírni $\rightarrow$ a Gauss-szerű forrás feltételezése helytelen
- a Lévy-eloszlásból következik a hadrongáz tágulásából következő anomális diffúzió jelenléte

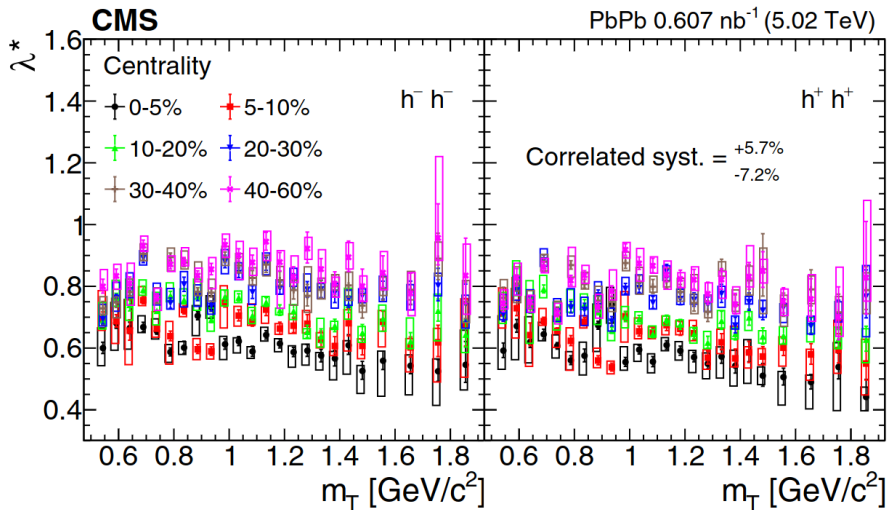
7. ábra. Az α Lévy-stabilitási index negatív, illetve pozitív hadronpárokra

- Bose–Einstein-csúcs nagysága
- m_T függvényében, illetve centrálisabb eseményekre csökken
- λ kisebb, mintha olyan esetet vizsgálnánk, ahol biztosan csak pionok vannak $\rightarrow$ jelen esetben a mintában más részecskék is vannak a pionokon kívül (pl. kaonok, protonok)
- $\lambda^* = \frac{\lambda}{(N_{pion}/N_{hadron})^2}$ ([ALICE] “Production of charged pions, kaons, and (anti-)protons in Pb-Pb and inelastic pp collisions at $\sqrt{s_{NN}}=5.02$ TeV”, Phys. Rev. C 101, 044907 (2020))
- $\lambda^* < 1 \rightarrow$ más hatások is jelen vannak, amik gyengítik a korreláció erősségét

8. ábra. A λ korrelációs erősség negatív, illetve pozitív hadronpárokra

9. ábra. λ^* negatív, illetve pozitív hadronpárokra

Köszönöm a figyelmet!

- [CMS] A. Tumasyan és tsai. "Two-particle Bose-Einstein correlations and their Lévy parameters in PbPb collisions at $\sqrt{s_{NN}}=5.02$ TeV" (2024), Phys. Rev. C 109, nucl-ex/2306.11574
- [CMS] "Overview of CMS Physics Goals and Detector", (2008)
- [ALICE] "Production of charged pions, kaons, and (anti-)protons in Pb-Pb and inelastic pp collisions at $\sqrt{s_{NN}}=5.02$ TeV", Phys. Rev. C 101, 044907 (2020)